

Ірина Костиря

кандидат педагогічних наук, асистент, кафедра педагогіки і психології управління соціальними системами ім. академіка І.А. Зязюна, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»

E-mail: superirina2016@ukr.net

МОДЕЛЮВАННЯ ПІДГОТОВКИ ТА ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ-ЛІДЕРА

Анотація: У статті розглянуто проблему професійної підготовки майбутніх фахівців, пов'язану з недостатнім рівнем оволодіння уміннями, знаннями та навичками, необхідними для застосування в практичній професійній діяльності. Проаналізовано ефективність моделювання підготовки та професійної діяльності майбутнього фахівця для підвищення якості професійної освіти. Досліджено умови ефективного моделювання професійно-орієнтованих ситуацій, етапи розробки моделі професійної діяльності, основні принципи її моделювання серед майбутніх фахівців під час освітнього процесу.

Ключові слова: моделювання професійної діяльності, моделювання підготовки, майбутній фахівець, лідерські якості, освітній процес, етапи моделювання, принципи моделювання.

Iryna Kostyria

An extended abstract of a paper on the subject of:

“Modeling of preparation and professional activity of the future leader specialist”

Problem setting. One of the problems of professional training of future specialists is related to the contradictions: between the theoretical and disciplinary nature of education and the practical synergistic nature of real professional activity, which requires the presence of specialists, both developed practical professional skills and the formed leadership qualities; between the need for a successful solution to professional tasks and the inadequate level of mastery of the skills, knowledge and skills necessary for their students to apply in the future specialty. The system of modeling professionally oriented tasks should cover issues (even partial cases), which, according to statistics, cause complications in professional activity, forming a future specialist's ability to "overcome" problems. This is possible only when in the educational process of the higher school the

student will be put in such conditions that will be close to his future practice, using the methods of modeling professionally oriented tasks aimed at forming the professional and leadership qualities of a future specialist..

Recent research and publications analysis. The question of modeling the training and professional activities of future specialists was researched by many scientists. researchers conclude that simulation is a prerequisite for leadership development in students. They point to the importance of implementing simulations precisely in group and dialog interaction. Foreign scholars emphasize that the process of modeling leadership situations seems to create a system of cognitive adjustment of students for leadership in the future.

Paper objective. Definition of modeling of professional activity, conditions of effective modeling of professionally

© Ірина Костиря, 2019

oriented situations, stages of development of a model of professional activity, basic principles of simulation of professional activity of future specialists, prospects of further research in this direction in the educational process.

Paper main body. The search for ways to improve the quality of future specialists' readiness for practical professional activity has led to the creation of activity technologies. One of the approaches to solving this problem was the idea of modeling professional activities in the educational process. Modeling of professional activity in the educational process is such a reflection in the content of education and in the real educational activities of students

The social type of models has the greatest potential in terms of the formation of collective dynamic representations of professional activity. The conditions for effective modeling of professionally-oriented situations are singled out. In developing the model it is necessary to predict its dynamic character: mastering the activity takes place in a process, expanded in time, which is determined by the length of the educational process and the laws of its course. The method of development of models of professional activity in the educational process is determined. The basic principles of modeling of professional activity in the educational process are determined.

Conclusions of the research. 1. It is determined that modeling of professional activity in educational process is this its reflection in the content of education and in the real educational activity of students, which gives students the correct and complete representation of the integral professional activity.

2. The conditions of effective modeling of professionally oriented situations are singled out.

3. There are five stages of developing a model of professional activity in the educational process.

4. The main principles of modeling of professional activity in the educational

process are highlighted.

5. The prospect of further research is further refine the mechanisms of modeling the training and professional activities of the future specialist leader.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Проблема професійної підготовки майбутніх фахівців пов'язана з наявністю наступних протиріч: між теоретичним і дисциплінарним характером освіти і практичним синергетичним характером реальної професійної діяльності, що вимагає наявності у фахівців, як розвинених практичних професійних навичок, так і сформованих лідерських якостей; між необхідністю успішного розв'язання професійних завдань та недостатнім рівнем оволодіння уміннями, знаннями та навичками, необхідними студентам для застосування в майбутній спеціальності. Система моделювання професійно-орієнтованих завдань повинна охоплювати весь перелік питань, що за статистикою викликають ускладнення в професійній діяльності, формуючи у майбутнього фахівця уміння «подолання» проблем. Це можливо лише тоді, коли в освітньому процесі вищої школи студент буде поставлений в такі умови, які будуть наближеними до його майбутньої практичної діяльності, при використанні методів моделювання професійно орієнтованих завдань, спрямованих на формування професійних і соціальних якостей, насамперед лідерських якостей, майбутнього фахівця. Проведене дослідження лідерських якостей у студентів технічних університетів показало, що серед опитуваних лише 34% зазначили, що вони реалізували своє нестандартне мислення під час навчання, 40% опитуваних показали низький ступінь володіння лідерськими якостями; 40% піддослідних показали низький рівень володіння організаційними здібностями. Такі результати ще раз підкреслюють актуальність даного дослідження [3, с. 484-485].

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано

розв'язання цієї проблеми і на які спирається автор. Питання моделювання підготовки та професійної діяльності майбутніх фахівців досліджували багато вчених: М. Буланова-Топоркова, І. Дичківська, Ж. Богдан, І. Зязюн, О. Ігнатюк, Л. Кайдалова, В. Каплінський, Н. Кузьміна, М. Опачко, О. Пономарьов, С. Резнік, О. Романовський, Л. Савенкова, В. Семіченко, Т. Солодовник. Всі ці вчені наголошують, що моделювання є найбільш ефективним методом занурення майбутніх фахівців в умови реальної професійної діяльності. На важливість моделювання для розвитку не тільки професійних, але й лідерських якостей вказують і зарубіжні дослідники: М. Браун, Л. Тревіно, Дж. Метью, М. Кукенбергер, Р. Клепп-Сміт, Г. Лестер. За результатами аналізу змістовного спрямування наукових напрацювань зарубіжних вчених, можемо визначити той факт, що моделювання є обов'язковою умовою розвитку лідерства у студентів. Саме моделювання ситуацій групової та діалогічної взаємодії створює передумови формування у студентів лідерських якостей. Зарубіжні вчені підкреслюють, що процес моделювання лідерських ситуацій ніби створює систему когнітивного налаштування студентів на лідерство у майбутньому [8; 9; 10].

Велика кількість та різноманіття підходів у вітчизняній та зарубіжній науці до вивчення цієї проблематики визначає велику зацікавленість до моделювання підготовки та фахової діяльності майбутніх фахівців-лідерів.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується дана стаття. Досліджень, що визначали умови ефективного моделювання професійно-орієнтованих ситуацій, етапів розробки моделі професійної діяльності, основних принципів її моделювання серед майбутніх фахівців, з акцентом уваги на формування їх лідерських якостей *майже не було*. Тому постало питання з проведення дослідження у контексті врахування цілеспрямованого формування лідерських якостей майбутніх фахівців під час моделювання професійної підготовки та діяльності фахівця.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою дослідження є визначення умов ефективного моделювання професійно-орієнтованих ситуацій, етапів розробки моделі професійної діяльності, основних принципів моделювання професійної діяльності майбутніх фахівців, з акцентом уваги на формування їх лідерських якостей та перспектив подальших досліджень в цьому напрямку в освітньому процесі вищої школи.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Пошук шляхів підвищення рівня готовності майбутніх фахівців до практичної професійної діяльності став основою до створення діяльнісних технологій. Одним з підходів до вирішення даної проблеми з'явилася ідея моделювання професійної діяльності в освітньому процесі.

У педагогічній науці поняття «моделювання» розглядається в різних контекстах, зокрема як пізнання нового [1]. На наш погляд, це визначення моделювання потребує уточнення. Більш доцільно визначати моделювання як процес пізнання, в рамках якого реальне явище чи об'єкт дійсності відтворюється в іншому об'єкті чи явищі, що створене штучно. Моделювання професійної діяльності в освітньому процесі - це таке її відображення в змісті освіти і в реальній навчальній діяльності студентів, яке, по-перше, дає студентам правильне і повне уявлення цілісної професійної діяльності (від цілепокладання до самоаналізу процесу і результатів діяльності) та дозволяє їм в процесі освіти опанувати способами (діями, операціями) професійної діяльності настільки повно, що забезпечує більш легкий перехід до реального виконання своїх професійних обов'язків [6].

В контексті педагогічних завдань доречно говорити про те, що модель – це штучно створена педагогом система, яка відтворює елементи, параметри, властивості та компоненти реального об'єкта і за рахунок цього відкриває нові можливості для вивчення цього об'єкта студентами.

Об'єктами моделювання в педагогіці можуть виступати діяльність, поведінка, процес спілкування або навіть сама особистість. Модель дає педагогові унікальну можливість – створити штучний об'єкт, що може надати студентам інформацію про об'єкт реальний [3]. Моделювання проблемних ситуацій може змусити студентів поставити себе на місце реального фахівця, оцінити власні можливості у розв'язанні проблемних ситуацій та проявити професійні та лідерські якості. Але треба зазначити, що неточне відтворення моделі може приводити до створення у студентів викривленого уявлення про специфіку майбутньої професійної діяльності.

Цікава класифікація була запропонована А. Вербицьким, який описав види саме навчальних моделей: семіотичний, імітаційний, соціальний [2].

Соціальні навчальні моделі, як правило, реалізуються через групові розігрування проблемних ситуацій, що мають певний професійно значущий контекст. Цей тип моделювання дозволяє студентам безпосередньо включитися у процес розв'язання проблемної ситуації, відчувати емоційні переживання, докласти когнітивних зусиль та отримати новий непередбачуваний досвід групової взаємодії. Особлива цінність цього типу моделювання полягає в тому, що абсолютно всі учасники соціального моделювання: і студенти, що беруть участь у розігруванні, і «глядачі», і сам викладач – отримують для себе цінний досвід, насамперед групової взаємодії, під час якої стимулюються прояви професійних та лідерських якостей майбутніх фахівців, мотивація до досягнення спільної мети та успіху в роботі. Кожен учасник цього моделювання має змогу виконувати різноманітні соціальні ролі, від молодого спеціаліста до досвідченого лідера професійної групи.

З огляду на зазначене вище можемо виокремити умови щодо ефективного моделювання професійно-орієнтованих ситуацій:

1) моделювання професійно-орієнтованих ситуацій має виконуватися з

використанням методів активного навчання (групових вправ, кейсів, сюжетно-рольових ігор);

2) професійно-орієнтована модель має містити елементи проблеми, вирішення яких потребує активізації професійних та лідерських якостей майбутнього фахівця;

3) моделювання має виконуватися таким чином, щоб студенти почували себе вільними для залучення суб'єктивного досвіду при вирішенні проблемних ситуацій;

4) викладач має створити умови для вільного прояву студентами своїх думок, почуттів і переживань, що будуть супроводжувати процес вирішення проблемної ситуації.

Розуміння важливості практичного відпрацювання навичок взаємодії майбутніх фахівців привело нас до використання інтерактивних форм освітньої роботи, що передбачає активну взаємодію студентів під час моделювання. В. Ягоднікова відзначає, що такі форми роботи дозволяють не тільки розвинути розуміння сутності проблеми, а й активізувати її емоційне сприйняття [7, с. 300].

Моделювання професійно-орієнтованих ситуацій вимагає системного розгляду, з одного боку, професійної діяльності, до якої готують студентів (модель діяльності), з іншого - змісту освіти (модель підготовки).

З огляду на складність змісту порушеної проблематики та багатогранність прояву того чи іншого об'єкту доводиться представляти ці об'єкти у вигляді моделей, що відтворюють найбільш істотні риси діяльності та підготовки. Практично в якості таких моделей виступають вимоги до умінь, знань і особистісних якостей фахівців, з іншого - освітні плани і освітні програми (зміст навчальної інформації та комплекс навчальних завдань, що забезпечують формування системи знань, умінь, що сприяють виробленню

професійно значущих та лідерських особистісних якостей). Однак, моделювання професійної діяльності в освітньому процесі, на відміну від процесу розробки змісту освіти виступає як специфічна технологія навчання. Суть її полягає в тому, що студенти відтворюють професійну діяльність в процесі освіти в спеціально створених умовах, коли ця діяльність носить умовно професійний характер, а при виконанні дій, операцій проявляються лише найбільш істотні її риси [11].

Називаючи цю діяльність «квазіпрофесійною», А. Вербіцькій вважає її перехідною від навчальної до професійної, тому що студенти не виконують власне професійну діяльність, а імітують її [2].

Необхідність побудови моделі професійної діяльності диктується рядом обставин. Ця модель дає студентам уявлення про цілісний зміст професійної діяльності, її внутрішню структуру, взаємозв'язки і взаємозалежності її елементів. По-друге, розробка такої моделі дозволяє об'єднати інформацію щодо окремих сторін професійної діяльності, розосереджену в різних курсах навчальних дисциплін, створюючи можливість для систематизації, виключення дублювання, виявлення відсутнього матеріалу.

При розробці моделі необхідно передбачити її динамічний характер: оволодіння діяльністю відбувається в процесі, розгорнутому в часі, який визначається тривалістю освіти та закономірностями його протікання.

Студент освоює нову для нього діяльність від простих елементів до більш складних і, нарешті, переходить до оволодіння повноцінною професійною діяльністю. Матеріальним вираженням моделі професійної діяльності є склад, зміст і послідовність надання студентам навчально-професійних та соціально-

значущих завдань, насамперед формуючих у них лідерські якості, які в комплексі охоплюють всі основні дії, що входять до професійної діяльності (типові професійні завдання). Під завданням розуміється мета, задана в певних умовах, яка може бути досягнута при реалізації певних дій.

Для моделювання професійної діяльності в освітньому процесі розробники користуються двома термінами: «типове професійне завдання» і «навчально-професійна задача». Навчально-професійна задача розробляється на основі типового професійного завдання, але має іншу мету. Якщо рішення професійного завдання - це дія, спрямована на виконання конкретної виробничої мети в заданих умовах, то рішення навчально-професійної задачі спрямоване не власне на досягнення професійної мети, а на оволодіння способом її досягнення, застосовуючи професійно-орієнтовані ситуації з соціальним контекстом.

У цьому місці нашого дослідження вважаємо за необхідне звернути увагу на положення, яке було висунуто Д. Ельконіним, що основна відмінність навчального завдання полягає в тому, що її мета і результат полягають у зміні самого чинного суб'єкта, а не в зміні предметів, з якими діє суб'єкт. Таким чином, навчально-професійна задача, як, до речі і конкретне професійне завдання, має певні параметри - умови, в яких протікає діяльність [5].

Типова професійна задача досить узагальнена, вона являє собою формулювання мети без наголошення на умовах її досягнення; типовими професійними завданнями виступають функції фахівця. Вони забезпечують повноту охоплення дій, що складають професійну діяльність. Тому сам процес моделювання операційно-практичного компонента професійної діяльності в освітньому процесі включав в себе: по-перше, виявлення типових професійних завдань, які належить вирішувати

фахівцю під час виконання своїх трудових обов'язків; по-друге, розробку на їх основі навчально-професійних завдань, що в комплексі охоплюють всю професійну діяльність; по-третє, визначення місця цих завдань в змісті навчання; по-четверте, вибір форм і методів навчання, що найбільш відповідають кожному завданню.

Моделювання професійно-орієнтованих ситуацій забезпечує студентам під час рішення навчально-професійних завдань оволодіння необхідними професійними вміннями та навичками, враховуючі соціальний контекст, що дозволяє формувати не тільки професійні, а й лідерські якості. Саме комплекс задач і завдань є моделлю операційно-практичного компонента професійної діяльності.

Методика розробки моделей професійної діяльності в освітньому процесі передбачає п'ять етапів:

- 1-й етап - розробка моделі професійної діяльності фахівця;
- 2-й етап - оцінка значущості та складності виявлених типових завдань;
- 3-й етап - розробка на основі типових професійних завдань, відповідних навчально-професійних задач;
- 4-й етап - визначення місця конкретних розроблених навчально-професійних задач в освітньому процесі;
- 5-й етап - розробка варіантів даних для навчально-професійних задач.

Таким чином, суть підходу, як видно з основних виділених етапів, зводиться до виявлення типових професійних завдань, їхня трансформація в навчально-професійні задачі, визначення місця цих задач в контексті змісту освіти, вибору форм і методів освіти, найбільш відповідних конкретному змісту. Кожному змісту професійної діяльності повинно бути дібрано найбільш доцільні форми, методи і прийоми освіти для вирішення навчально-професійних задач, враховуючи формування лідерських

якостей у майбутніх фахівців: вправа, аналіз професійної ситуації, вирішення ситуаційної задачі, ділова гра, індивідуальне завдання на практику тощо. Вибору прийомів повинна передувати оцінка їх ефективності в порівнянні з іншими прийомами освіти. При оцінці слід враховувати витрати часу на оволодіння умінням, відповідність формованого вміння необхідному в практичній професійній діяльності, усвідомленість в оволодінні умінням.

Основними принципами моделювання професійної діяльності в освітньому процесі є наступні:

- повнота розробленої моделі;
- зв'язок з теоретичним навчальним матеріалом;
- завдання, що входять до складу моделі, повинні відображати найбільш істотні сторони професійної діяльності та носити узагальнений характер;
- типізація задач і врахування можливості перенесення умінь з однієї діяльності в іншу;
- врахування типових труднощів і помилок спеціалістів в процесі професійної діяльності;
- доцільність форм, методів і прийомів освіти для вирішення навчально-професійних задач, зокрема з формування лідерських якостей у майбутніх фахівців.

Висновки з даного дослідження та перспективи подальших розвідок у даному напрямку: 1. Визначено, що моделювання професійної діяльності в освітньому процесі - це таке її відображення в змісті освіти і в реальній навчальній діяльності студентів, яке дає студентам правильне і повне уявлення цілісної професійної діяльності та дозволяє їм в процесі освіти опанувати способами професійної діяльності настільки повно, що забезпечує більш легкий перехід до реального виконання своїх професійних обов'язків.

2. Описано такі основні умови ефективного моделювання професійно-

орієнтованих ситуацій: моделювання професійно-орієнтованих ситуацій має виконуватися з використанням методів активного навчання (групових вправ, кейсів, сюжетно-рольових ігор); професійно-орієнтована модель має містити елементи проблеми, вирішення якої потребує активізації професійних та лідерських якостей майбутнього фахівця; моделювання має виконуватися таким чином, щоб студенти почували себе вільними для залучення суб'єктивного досвіду при вирішенні проблемних ситуацій; викладач має створити умови для вільного прояву студентами своїх думок, почуттів і переживань, що будуть супроводжувати процес вирішення проблемної ситуації.

Визначено основні принципи моделювання професійної діяльності в

Список літератури:

1. Богданов, И. В. (2006) Методика расчёта суммарного объёма знаний. *Инновации в образовании*. №5. С. 20 – 25.

2. Вербицкий, А. А. (1991) Активное обучение в высшей школе: контекстный подход: метод. пособ. М.: Высш. шк., 207 с.

3. Кравчук, О. М. (2015) Моделювання професійної діяльності майбутнього вчителя математики у навчальному процесі. Моделювання в навчальному процесі: матеріали Всеукр. наук.-практ. інтернет-конференції (23 – 27 лют. 2015 року). Уклад. Головіна, Н.А. Луцьк: Вежа-Друк. С. 24 – 27.

4. Ріпко, І. В. (2015) Дослідження лідерських якостей у студентів технічних університетів: результати експерименту. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах: зб. наук. пр. Вип. 40 (93). Запоріжжя: КПУ. С. 481 – 487. С.484 – 485.

5. Семенюк, Л.М. (1996) Хрестоматія по возрастной психологии: учебное пособие для студентов. Под ред. Фельдштейна, Д.И.: издание 2-е,

освітньому процесі: повнота розробленої моделі; зв'язок з теоретичним навчальним матеріалом; завдання, що входять до складу моделі, повинні відображати найбільш істотні сторони професійної діяльності та носити узагальнений характер; типізація задач і врахування можливості перенесення умінь з однієї діяльності в іншу; врахування типових труднощів і помилок спеціалістів в процесі професійної діяльності; доцільність форм, методів і прийомів навчання для вирішення навчально-професійних задач, зокрема з формування лідерських якостей у майбутніх фахівців. Перспективою наступних досліджень є подальше уточнення механізмів моделювання підготовки та професійної діяльності майбутнього фахівця-лідера.

дополненное. Москва: Институт практической психологии, 304 с. С.142

6.Ткачева, С. В. Моделирование профессиональной деятельности в учебном процессе. [Электронный ресурс]. Режим доступа: http://stavedu.ru/_docs/pdf/methods/bank/xp/master/01.pdf

7. Ягоднікова, В. В. (2016) Теорія і практика формування інноваційної спрямованості виховного процесу загальноосвітньої школи: дис. доктора пед. наук: 13.00.07. *Вінницький держ. пед. ун-ту ім.єні Михайла Коцюбинського*. Вінниця, 525 с.

8. Brown, M. E. & Treviño, L. K. (2014) Do role models matter? An investigation of role modeling as an antecedent of perceived ethical leadership. *Journal of Business Ethics*. Vol. 122. №. 4. P. 587 – 598.

9 Clapp-Smith, R. & Lester, G. V. (2014) Defining the “mindset” in global mindset: Modeling the dualities of global leadership. *Advances in global leadership*. – Emerald Group Publishing Limited. P. 205 – 228..

10. Mathieu, J. E., Kukenberger, M. D'Innocenzo, L. & Reilly, G. (2015) et al. Modeling reciprocal team cohesion–performance relationships, as impacted by

shared leadership and members' competence. *Journal of Applied Psychology*. Vol. 100. №. 3. P. 713 – 734.

11. Pidbutska, N., Knysh, A. & Chala, Y. (2017) Future Engineers'

Psychological Readiness for Common Competencies Development in the Process of Studying "Professional Psychology". *Science and Education*. Iss. 11. P. 133 – 138.

References:

1. Bogdanov, I. V. (2006) *Metodika raschjota summarnogo ob'joma znanij. Innovacii v obrazovanii*. [The method of calculating the total amount of knowledge]. №5. P. 20 – 25. [in Russian]

2. Verbickij, A. A. (1991) *Aktivnoe obuchenie v vysshej shkole* [Active Higher School Education]: kontekstnyj pohod: metod. posob. M.: Vyssh. shk., 207 p. [in Russian]

3. Kravchuk, O. M. (2015) *Modeliuvannia profesijnoi diial'nosti majbutn'oho vchytelia matematyky u navchal'nomu protsesi. Modeliuvannia v navchal'nomu protsesi* [Modeling the professional activity of the future teacher of mathematics in the educational process. Modeling in the learning process]: materialy Vseukr. nauk.-prakt. internet-konferentsii (23 – 27 February 2015 year). Uklad. Holovina, N.A. Luts'k: Vezha-Druk. P. 24 – 27. [in Ukrainian]

4. Ripko, I. V. (2015) *Doslidzhennia lider's'kykh iakostej u studentiv tekhnichnykh universytetiv: rezul'taty eksperymentu*. Pedagogika formuvannia tvorchoi osobystosti u vyschij i zahal'noosvitnij shkolakh [Research of leadership qualities in the students of technical universities: the results of the experiment. Pedagogy of the formation of a creative person in higher and secondary schools]: zb. nauk. pr. Vyp. 40 (93). Zaporizhia: KPU. P. 481 – 487. P.484 – 485. [in Ukrainian]

5. Semenjuk, L.M. (1996) *Hrestomatija po vozrastnoj psihologii: uchebnoe posobie dlja studentov* [Readings on age psychology: a textbook for students]. Pod red. Fel'dshtejna, D.I.: izdanie 2-e,

dopolnennoe. Moscow: Institut prakticheskoy psihologii, 304 p. P.142 [in Russian]

6. Tkacheva, S. V. *Modelirovanie professional'noj dejatel'nosti v uchebnoy processe*. [Simulation of professional activity in learning process]. Access mode: http://stavedu.ru/_docs/pdf/methods/bank/xp/master/01.pdf [in Russian]

7. Yahodnikova, V. V. (2016) *Teoriia i praktyka formuvannia innovatsijnoi spriamovanosti vykhovnoho protsesu zahal'noosvitn'oi shkoly* [Theory and practice of forming the innovation orientation of the educational process of the secondary school]: dys. doktora ped. nauk: 13.00.07. Vinnyts'kyj derzh. ped. un-t imeni Mykhajla Kotsiubyn's'koho. Vinnytsia, 525 p. [in Ukrainian]

8. Brown, M. E. & Treviño, L. K. (2014) *Do role models matter? An investigation of role modeling as an antecedent of perceived ethical leadership*. *Journal of Business Ethics*. Vol. 122. №. 4. P. 587 – 598.

9. Clapp-Smith, R. & Lester, G. V. (2014) *Defining the "mindset" in global mindset: Modeling the dualities of global leadership*. *Advances in global leadership*. Emerald Group Publishing Limited. P. 205 – 228..

10. Mathieu, J. E., Kukenberger, M. D'Innocenzo, L. & Reilly, G. (2015) *Modeling reciprocal team cohesion–performance relationships, as impacted by shared leadership and members' competence*. *Journal of Applied Psychology*. Vol. 100. №. 3. P. 713 – 734.

11. Pidbutska, N., Knysh, A. & Chala, Y. (2017) *Future Engineers' Psychological Readiness for Common Competencies Development in the Process of Studying "Professional Psychology"*. *Science and Education*. Iss. 11. P. 133 – 138

Стаття надійшла до редколегії 15.04.2019